

hasekilerinden Abdi'nin evinde gizlendi. Yakalandığı zaman bazı devlet adamlarının araya girmesiyle Midilli'ye sürgüne gönderildi (Haziran 1720). Ardından da Ağustos 1720'de vezirlikle Boğazhisarı muhafızlığına getirildi (Râşid, V, 274).

Halil Paşa, bir müddet saklandığı evin sahibi Abdi Haseki'den çekindiği için ileride kendisine devlet hizmeti nasip olursa onu kethüdâ yapacağına söz vermişti. Boğazhisarı muhafızı olunca Abdi Haseki'yi kendisine kethüdâ yaptı ve işleri onun eline bıraktı. Bu durum pek çok şikâyetle yol açtı. Bunun üzerine Abdi Haseki ölümle cezalandırıldığı gibi Halil Paşa da onun bu hareketlerine göz yumduğu gerekçesiyle Kasım 1720'de vezirliği kaldırılıp Limni adasına sürüldü (Râşid, V, 274-275). Daha sonra yılda 3 yük akçe maaşla emekliye sevk edilerek Midilli'de mecburi ikamete tâbi tutuldu ve vezâreti iade edildi. Yedi yıl süren bu sürgün hayatının ardından 22 Kasım 1727 tarihinde Eğriboz Kalesi muhafızlığı şartıyla Karlı-ili sancağı beyliğine, 1728 Ocak ayında Kandiye (Girit) eyaleti beylerbeyliğine getirildi (Çelebizâde Âsım Efendi, s. 545). Bu yılın ağustos ayı sonlarında Hanya sancak beyi oldu; 1733 Haziranında yeniden Kandiye beylerbeyliğine tayin edildi (Subhî, vr. 54^b) ve aynı yıl içinde öldü (*Sicill-i Osmânî*, II, 293).

Kaynaklarda yumuşak huylu, dindar ve dervişmeşrep bir kişi olarak nitelendirilen Halil Paşa'nın sadrazamlık yapacak güçte olmadığı belirtilir. Özellikle savaş esnasında orduyu sevk ve idareden âciz bulunduğu, yakınlarının tesiri altında kaldığı ifade edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, giriş, s. XXVI, XXVII; Silâhdar, *Nusretnâme*, s. 341, 346, 351, 355, 363, 364, 365, 369, 371, 409-410; Şeyhî, *Vekâyîü'l-fuzalâ*, IV, 439, 694, 702, 704, 707, 717; Râşid, *Târih*, IV, 181, 269 vd., 282, 286-287, 295-296, 304, 306, 317, 354, 355, 359-361, 362-364, 372; V, 274-275; Dilâverzâde Ömer Efendi, *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, Freiburg 1969², s. 24; Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid Zeyli*, İstanbul 1282, s. 524, 545, 581; Şehrîzâde Mehmed Said, *Gülü Zibâ*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 338/4, vr. 134^b-136^b; Subhî, *Târih*, vr. 54^b; Hammer, *HEO*, XIII, 316 vd., 326-331, 384-387; *Sicill-i Osmânî*, II, 292-293; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 10-11, 474; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 125-126, 131-136, 139, 148; IV/2, s. 306-308, 599; J. H. Kramers - [A. H. de Groot], *"Khalil Paşa Hadidji Amawud"*, *EP* (Fr.), IV, 1001-1002.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

HALİL PAŞA, Çandarlı

(bk. ÇANDARLI HALİL PAŞA).

HALİL PAŞA, İvazzâde

(bk. İVAZZÂDE HALİL PAŞA).

HALİL PAŞA, Kayserili

(ö. 1038/1629)

Osmanlı kaptan-ı deryâsı
ve sadrazamı.

1570 civarında Kayseri - Maraş yolu üzerindeki Zeytun (şimdi Süleymanlı) kasabasında doğdu. Devşirme olarak ocağa alındıktan sonra önce Acemi Oğlanları Mektebi'nde, ardından iç oğlanı olarak Enderun'da eğitim gördü. Beylerbeyi Vak'ası'nda 1589'da öldürülen ağabeyi Vezir Mehmed Paşa sayesinde temayüz edip 1606'da sancak beyi pâyesiyile çakırcıbaşıyla getirildi. Yabancı elçilerle daha bu dönemde yakın temas kurdu. Hatta Fransız elçisi Baron de Salignac'la Üsküdar çevresinde av partilerine katılacak kadar samimi arkadaş oldu. 1607'de yeniçeri ağası olarak Kuyucu Murad Paşa'nın Anadolu'da Celâlî Kalenderoğlu Mehmed ve Canbolatoğlu Ali Paşa'ya karşı giriştiği sefere katıldı. Ayrıca Murad Paşa'nın 1608'de Doğu Anadolu'da huzuru sağlama mücadelesinde de başarılı hizmetlerde bulundu.

1609 yılında Hâfız Ahmed Paşa'nın yerine kaptan-ı deryâ olan Halil Paşa deniz tecrübesi olmamasına rağmen bu görevde başarı sağladı. İlk olarak Murad Paşa'nın idaresinde âsilere karşı hazırlanan orduyu deniz yoluyla naklettiği gibi Akdeniz'de korsanlara karşı düzenli seferler yaptı. Asıl ününü 1609'da, Kıbrıs sularında seksen topu bulunan ve Osmanlılar'ın "karacehennem", Avrupalılar'ın "kızıl kalyon" dedikleri Chevalier de Frassiniet idaresindeki büyük Malta kalyonunu zaptedip esirler ve diğer dört beş kalyonla birlikte İstanbul'a getirmesi sonucunda kazandı. 25 Kasım 1609'da vezirliğe yükseltildi; 1610'da İspanya'ya karşı Osmanlı Devleti, Hollanda ve Fas arasında ittifak imkânları araştırdı.

1611'de kaptan-ı deryâlıktan azledilince yerine Damad Mehmed Paşa getirildi. Halil Paşa, 1613'e kadar süren mâzuliyet döneminde Osmanlı - Hollanda münasebetlerini geliştirmeye çalıştı. Hollanda'nın İstanbul elçiliğine tayin edilen ve

1612-1639 yılları arasında yirmi yedi sene aralıksız bu görevde kalan Cornelis Haga, 17 Mart 1612'de İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra paşanın yardımıyla kaymakam paşa ve diğer yetkililer tarafından kabul edildi; nihayet 1 Mayıs 1612'de I. Ahmed'in huzuruna çıktı. Yine paşanın yardımıyla Venedik ve Fransız elçilerinin aleyhteki faaliyetleri önendi. Halil Paşa Bâbüâli nezdinde Hollanda'nın çıkarlarını daima kolladı; ancak İspanya ve Avrupa dengesi göz önünde tutulduğundan Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında bir ittifaka girilmedi. 8 Şevval 1022'de (21 Kasım 1613) Halil Paşa ikinci defa kaptan-ı deryâ olunca yeniden Tersâne-i Âmire'deki gemilerin teçhizine koyuldu. Türk-Hollanda-Fas ittifakı teşebbüsü tekrar canlandı. Fas hâkimi Mevlây Zeydân'a ve Hollanda'ya mektuplar yazıldı. Halil Paşa 1614 Mayısında Malta üzerine deniz seferine çıktı; dönüşte Trablusgarp'a uğrayıp bu bölgede karışıklıklar çıkaran Sefer Dayı'yı idam ettirdi. Ardından Mayna bölgesindeki âsi Rumlar'ın isyanını bastırdı. Başarılarından dolayı 1614'te I. Ahmed'in taltifine mazhar oldu.

1614-1615 kışında donanmanın yenilenmesi ve teçhizi faaliyetlerini sürdüren Halil Paşa, gemilerin bir kısmını korsanlara karşı Akdeniz'de güvenliği sağlamak için bırakmıştı. 17 Rebülâhîr 1024 (16 Mayıs 1615) tarihinde küçük bir İspanya deniz gücüyle karşı karşıya gelindiye de ciddi bir çarpışma olmadı. İstanbul'da, paşanın önemli bir başarı elde etmeden zaman geçirdiği konusunda dedikodular yapıldı. 1616'da donanmanın yenilenmesi ve teçhizi işine I. Ahmed'in desteğiyle tekrar girişen Halil Paşa, Osmanlı idaresinin Cezayir ve Tunus'ta yeniden tesisi için yaptığı teşebbüsler de başarılı oldu; ayrıca bu bölgelerde İngiliz ve Felemenk ticaret gemilerine düzenlenen korsan saldırılarını önlemeye çalıştı. Kaçak mal ticaretinin büyük ölçüde artması ve Karadeniz'de sahil şehirlerine Kazak baskınlarının sıklaşması üzerine Halil Paşa buraya bir donanma gönderdi. Kendisi de Ege denizine bir sefer düzenledi. Bu faaliyetleri üzerine de 8 Zilkade 1025'te (17 Kasım 1616) sadâret makamına getirildi.

Vezirîâzamlığı sırasında, Osmanlı Devleti ile imtiyaz ahidnâmesi bulunan dört ülkenin tebaasının haraç ödeme mükellefiyetini kaldırdı, böylece diplomatik münasebetleri ıslah etmeye çalıştı. İspanya tehdidinde karşı donanmanın hazırlan-

ması emrini verdi. 15 Haziran 1617'de serdâr-ı ekrem sıfatıyla devam etmekte olan Osmanlı-Safevî mücadelesine katıldı. Aynı yılın kasım ayında I. Ahmed'in vefatı üzerine meydana gelen saltanat değişikliğinde sınır boylarında bulunduğu için faal bir rol oynamadı. Sultan Mustafa'nın kısa süre içinde tahttan indirilmesi ve 26 Şubat 1618'de II. Osman'ın cülûsu olayları sırasında da yine merkezden uzakta İran sınırında bulunuyordu. Hatta son saltanat değişikliği için kendisinden mektupla görüş alınmıştı. Kış Diyarbekir'de geçiren paşa 1618 Mayıs'ında İran'a karşı harekete girişti. Ancak 10 Eylül 1618'de Osmanlı ordusu Erdebil yakınlarında yenilgiye uğradı. Bunun üzerine Safevîler'le, yıllık ipeğin 100 yüke indirilmesini öngören değişiklik dışında daha önceki antlaşmaları esas alan bir antlaşma imzalandı. Serav Muhahedesi denilen bu antlaşma 29 Eylül 1618'de II. Osman tarafından da tasdik edildi ve 1624'e kadar yürürlükte kaldı. Kışın bir kısmını Tokat'ta geçiren Halil Paşa İstanbul'a döndüğünde sadâretten azledildiğini öğrendi (1 Safer 1028/18 Ocak 1619). Kendisine teklif edilen Şam beylerbeyiliğini kabul etmeyerek mürşidi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin dergâhına sığınmayı tercih etti, ancak vezir unvanını ve divan üyeliğini korudu. 23 Aralık 1619'da üçüncü defa kaptan-ı deryâ olunca İspanya muhalifi siyasetini devam ettirdi. Hatta II. Osman'a, önemli bir deniz gücüne sahip Venedik'e saldırmak yerine İspanya Krallığı'nı işgal etmeyi tavsiye etmiş, böyle bir sefer için Fas'ın desteğinin de sağlanabileceğini belirtmişti. Ancak Sadrazam Güzelce Ali Paşa Habsburglar'a karşı yeni bir Macar, II. Osman ise Lehistan seferi üzerinde durduklarından bu fikre itibar etmediler. Lehistan seferi sırasında kara ordusunu desteklemek için Halil Paşa'nın kırk üç parça donanma ile Tuna ağzında hazır

bulunması emredilmişti. Bu bölgede ağır kış şartlarında çok zarar gören donanma 27 Haziran 1620'de yeniden Akdeniz'e açıldı. Halil Paşa İspanya'ya karşı Manfredonya'ya bir baskın yaptı; ekim ayına kadar orada kaldıktan sonra ertesi yıl bizzat II. Osman'ın kumanda ettiği Lehistan seferini desteklemek için Karadeniz'e açıldı. Kırk kadirgadan oluşan bir donanma ile Kazaklar'ın akınlarını engelledi, Kasım 1621'de geri döndü. 1622 ilkbaharında padişah tarafından Akdeniz'e sefere çıkması emredildiyse de Mayıs ayında patlak veren ihtilâl bu teşebbüsü sonuçsuz bıraktı. II. Osman'ın tahttan indirilmesiyle neticelenen ihtilâl sırasında Halil Paşa Sarayburnu açıklarında gemide idi. Bu esnada kendisine teklif edilen sadrazamlığı kabul etmemiş (20 Mayıs 1622) ve olayların dışında kalmayı tercih etmişti. Haziran 1622'de donanma ile yıllık mûtat sefere çıktı. 1623 başlarında Halil Paşa hâlâ kaptan-ı deryâ olup Lehistan ile barış görüşmelerini desteklemekteydi. Fakat yeni sadrazam Mere Hüseyin Paşa, kendisine rakip olarak gördüğü Halil Paşa'yı görevden alarak Malkara'ya sürdürdü (Nisan 1623).

Halil Paşa bundan sonra, II. Osman'ın intikamını almak için Erzurum'da isyan eden Abaza Paşa ile meşgul oldu. Abaza kendi himayesinde yetişmiş olup mânevî oğlu durumundaydı. Onun Abaza üzerindeki etkisi bilindiğinden kendisine vezirlik pâyesi verildi ve muhtemelen Vâlîde Kösem Sultan tarafından bu isyan hareketini yatıştırması istendi. Halil Paşa'nın Abaza'yı yatıştırma ve yeniden itaatini sağlama yolundaki çabaları bir netice vermedi. Abaza bir tertipten korkarak eski hâmisinin teklifini reddetti. IV. Murad, 2 Aralık 1626'da Halil Paşa'yı ikinci defa sadârete getirdi ve hâlâ isyan halinde olan Abaza'yı itaat altına almakla görevlendirdiği gibi ayrıca İran'la sürmekte olan savaşı barışla sonuçlandırmasını istedi.

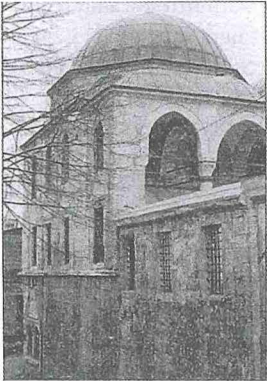
Yeni bir Şark seferine çıkan Halil Paşa, önce 27 Ağustos 1627'de Erzurum'da Abaza ile müzakerelerde bulunup onu orduya davet ettiyse de herhangi bir netice alamadı. Bunun üzerine Erzurum'u kuşattı. Bu arada Ahıska İran'ın eline geçti, Erzurum kuşatması da kasım ayında kaldırıldı. Halil Paşa kışı geçirmek üzere Tokat'a geçti. Böylece bu seferin Anadolu ve Suriye'de asayişin temininden başka faydası olmadı. İran serhadindeki başarısızlık ve Abaza ile müzake-

relerin sonuçsuz kalması Halil Paşa'nın 1 Şâban 1037'de (6 Nisan 1628) azline yol açtı. Mayıs 1628'de İstanbul'a döndüğünde hâlâ vezâret rütbesini koruyan Halil Paşa 15 Zilhicce 1038'de (5 Ağustos 1629) vefat etti. Türbesi, Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhı'nda şeyhinin türbesi yakınındadır.

Halil Paşa Melâmî-Hamzaviyye, Şâbâniyye, Halvetiyye ve bilhassa Celvetiyye gibi tarikatlarla irtibat halinde idi. Celvetî şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin onun üzerinde büyük etkisi vardı. Sıkıntılı ve nazik dönemlerde Hüdâyî Dergâhı'na sığınarak oradan güç ve teselli alırdı; bilhassa 1619, 1623, 1628 yıllarında karşılaştığı zorluklarda bizzat şeyhin tavsiye ve duasını almayı ihmal etmemişti. Aziz Mahmud Hüdâyî onun son tayininde de etkili olmuştur. Hüdâyî'nin, Halil Paşa ile arkadaş olan Hollanda elçisi Haga'yı da dergâhına kabul ettiği bilinmektedir.

Haga başta olmak üzere Halil Paşa'nın bazı elçilerle ahbaplık ve arkadaşlık kurması, Osmanlı Devleti'nde o tarihe kadar pek örneğine rastlanmayan bir olaydır. Bu dostluklar sayesinde Haga, Salignac, Césy, Nani, Valier gibi elçilerden diplomatik-politik bilgiler toplamayı ve bunları devletin menfaatine kullanmayı başarmıştır. Yerli ve yabancı tarihçiler Halil Paşa'yı mutedil, tedbirli bir devlet adamı ve iyi bir kaptan olarak nitelerler. Diplomasi ve savaş meydanlarında çok başarılı olmamakla birlikte kökleşmiş İspanyol karşıtı politikası sebebiyle Venedik, Felemenk, Fransız tarihçilerinin ve çağdaşlarının takdirini kazanmıştır.

Halil Paşa'nın biri Üsküdar'da, diğeri Fatih'te iki hayratı olduğu bilinmektedir. Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhı yanında Aziz Mahmud Efendi Sokağı ile Açık Türbe sokağının kesiştiği köşede bugün hâlâ mevcut türbe, sebîl ve çeşmeden oluşan bir hayratı vardır. Ayrıca Kapıcı Tekkesi adıyla bilinen (Ayvansarayî, II, 196) zâviyesi, türbesi ve sebîli bulunmaktadır. Ayvansarayî, Fatih'te Feyzullah Efendi Medresesi karşısında bir camisi olduğunu da belirtmektedir (a.g.e., I, 97). Halil Paşa, Eğriboz'a 25 km. uzaklıktan içme suyu getirtmiş olup inşa ettirdiği su kollarının kalıntıları bugüne kadar ulaşmıştır. Bu arada onun hayatını ve gazâlarını konu edinen *Gazânâme* veya *Gazavatnâme-i Halil Paşa* adlı bir eserin varlığı bilinmektedir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1482; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2139).

Kayserili
Halil
Paşa'nın
türbesi -
Üsküdar/
İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Paşa, *Gazânâme*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1482; a.e., Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2139; *Hüdâyî'nin Halil Paşa'ya Mektubları*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 262/1; a.e., Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2716; Peçuyul İbrâhîm, *Târîh*, II, 343, 368, 408; Naîmâ, *Târîh*, II, 77, 91, 108, 112, 114-118, 144, 151, 157, 165-169, 185, 192, 246-253, 401-403, 406-412, 416-421; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 101, 103, 107; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 62-65; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 97; II, 196; *Sicill-i Osmânî*, II, 286; Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi*, III/1, bk. İndeks; III/2, s. 370-373; R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant 1559-1853*, Liverpool 1952, tür. yer.; Konyalı, *Üsküdar Târîhi*, I, 336; A. H. De Groot, *The Ottoman Empire and The Dutch Republic*, İstanbul 1978, s. 48-82, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "A Seventeenth Century Ottoman Statesman 'Kayseriyeli' Khalil Pasha (1565-1629) and His Policy Towards European Powers", *Isl.*, sy. 54 (1977), s. 305-308; a.mlf., "*Khalil Pasha Kayseriyeli*", *EP* (İng.), IV, 970-972; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Târîkatı*, İstanbul 1980, s. 132-134; Victor Ostapchuk, "An Ottoman Gazânâme. On Halil Paşa's, Naval Campaign Against the Cossacks (1621)", *Harvard Ukrainian Studies*, XIV/3-4, Massachusetts 1990, s. 482-519.

A. H. DE GROOT

HALİL PAŞA YURDU

XVII. yüzyılın ikinci yarısında,
Nogaylar'ı yerleştirmek üzere
Tuna nehri ağzının kuzeyinde
Osmanlılar tarafından
teşkil edilen arazi.

Bugün Moldavya ve Ukrayna sınırları içinde kalan Halil Paşa Yurdu, stratejik bakımdan önemli bir yer olan Bucak bölgesinde Akkırman, Kili, İsmâil ve Bender'in kuzey-kuzeybatısındaki boş ve kimsenin tasarrufunda bulunmayan toprakları içine alır. Buranın adının, 1666'da söz konusu yerleri tesbit etmekle görevlendirilen kapıcıbaşılardan Halil Ağa'dan geldiği belirtilir. Arazinin bugünkü sınırlarının hemen hemen doğuda Turla (Dinyestr) ve Botna sularına, kuzeyde Valea Lui Traian (Büyük Hendek, İmparator Traian Çukuru) denilen vadiye, batıda Yalpu (Yalpuğ, Yalpuh) deresine, güneyde Tuna ağzına kadar uzandığı tesbit edilmiştir. Burası, teşkil edildiği tarihten XIX. yüzyıl başlarına kadar Osmanlılar, Boğdan Prensiği, Kırım Hanlığı ve Lehistan arasında önemli bir siyasî mesele olarak kalmıştır.

Karadeniz hâkimiyetine önem veren Osmanlılar, bu denizi çevreleyen kıyılarının güvenliği için özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Karadeniz'in kuzeybatı bölgele-

riyle daha yakından ilgilenmeye başladılar. Eflak-Boğdan voyvodalıklarını, Kırım Hanlığı'nı kontrol altında tutmak, Lehistan'a ve Kazaklar'a karşı bölgedeki askerî varlığını güçlendirmek, ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla kuzey steplerine açılan yol üzerindeki bölgelelere doğru nüfuzlarını yaydılar. Daha XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Tuna ve Kuzeybatı Karadeniz havzasındaki hâkimiyetlerini kuvvetlendirmek için bu kesimlere çeşitli Tatar kabilelerini yerleştirmeye, iskânı teşvik etmeye, yeni iskân merkezleri kurmaya çalıştılar. Özellikle Bucak bölgesi Tatar grupları ile iskân edildi. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Lehistan'a ve Kazaklar'a yönelik askerî harekâtlar bu bölgenin önemini oldukça arttırdı. Ancak bu yörede yerleştirilen Tatar ve Nogay kabileleri bağlı oldukları Kırım hanları ile geçinemedikleri gibi kanlı savaşlara da sebep oldular. Daha sonraları Leh ve Kazaklar tarafından sıkıştırılan diğer bir kısım Nogay kabilelerinin bölgeye gelmeleri yeni karışıklıklara yol açtı.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında bölgede meydana gelen olaylara şahit olduğu anlaşılan Evliya Çelebi'ye göre çeşitli baskılara uğrayan Nogaylar Kılburun'dan Özi'yi (Dinyepr), ardından da Turla'yı geçip Akkırman nahiyelerine yerleşmişler, Bender beyi ve Bucak Tatarları ile anlaşmışlardı; fakat Boğdan ve Akkırman halkı bunların bölgede yol kesip eşkiyalık yaptıkları konusunda şikâyetle bulunmuştu. Bunun üzerine Kırım Hanı Mehmed Giray Nogaylar'ı İstanbul'dan aldığı emirle Kırım'a geri götürmek istemiş, ancak karşı koymaları üzerine onları dağıtarak köylerini yağmalamış, pek çoğunu esir almıştı (*Seyahatnâme*, VII, 495-499). Dönemin Osmanlı tarihlerinde ise bu konu daha farklı anlatılır. Bunlara göre Nogaylar merkeze başvurarak Kırım hanına bağlı olmaktan çıkıp Osmanlılar'a bağlanmak, her yıl hazineye 20.000 kuruş vermek ve sefere "eşmek" şartları ile Silistre etrafında iskân edilmelerini istemişler, hükümet merkezi de onları bölgedeki boş araziye yerleştirmiş, bunun üzerine Kırım hanı kendisine bağlı oldukları gerekçesiyle emre rağmen Nogaylar'ı geri götürmek için harekete geçmişti (Silâhdar, I, 395).

Yeni Nogay kabilelerinin Osmanlı sınır boylarına gelişi, Ukrayna meselesine ağırlık vermek isteyen Osmanlı hükümet merkezi için önemli bir fırsat oldu. Vezîriâzam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa No-

gaylar'dan sınır boylarında faydalanmak, Ukrayna'ya ve Kazaklar'a karşı yapılacak seferlerde destek almak maksadıyla onları Kırım Hanlığı'nın idaresinden çıkarak doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına aldı. Nogaylar'ı Tuna'nın kuzeyindeki boş topraklara yerleştirmek üzere Kapıcıbaşı Halil Ağa görevlendirildi. Halil Ağa, bölgedeki Osmanlı idarecileriyle tahsis edilen iskân sahasının sınırlarını belirledi ve bölge bundan sonra Halil Paşa Yurdu adıyla anılmaya başlandı (BA, MAD, nr. 607). Özi beylerbeyinin idaresi altına alınan Nogaylar, savaş durumundan istifade ederek kendilerine ayrılan arazinin dışına çıkıp Boğdan Voyvodalığı'na ve Lehistan'a ait topraklarda yerleşmeye ve hayvanlarını otlatmaya başladılar. Nitekim Karlofça Antlaşması maddelerinden biri, bu gibi Tatar gruplarının eski yurtlarına döndürülmesi veya Özi karşısında Kırım topraklarına yerleştirilmesi şartını getirmekteydi. 1701'de Kırım Hanı II. Devlet Giray antlaşma gereği bunların bir kısmını Kırım'a götürdü, bir bölümü de Halil Paşa Yurdu'na döndü (Râşid, II, 506-509). Ancak Eflak ve Boğdan voyvodalarının Ruslar'la anlaşması, Ruslar'ın Osmanlı kuzey sınırlarındaki faaliyetleri, Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir'in Bucak ve Besarabya'ya yönelik emelleri Nogaylar'ın bulunduğu bölgenin önemini daha da arttırdı. Prut Savaşı'ndan (1711) sonra Osmanlılar sınır boylarının emniyeti için ve siyasî gayelerle Nogaylar'ın iskân sahaslarını genişlettiler. Bucak Nogayları'nın nüfusunun fazla olduğu, ikametlerine ve hayvanlarını otlatmaya Halil Paşa Yurdu'nun yetmediği ve yeni topraklara ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle Halil Paşa Yurdu dışında Boğdan sınırları içinde yeni bir arazi parçası daha bunlara tahsis edildi. 1711 Eylülünde Kırım Hanı II. Devlet Giray ve Vezîriâzam Baltacı Mehmed Paşa, Halil Paşa Yurdu dışında Boğdan arazisinde Turla'dan Prut nehrine kadar olan "otuz iki saat uzunluğunda, iki saat genişliğinde" (1500 km²) bir toprak parçasını daha tesbit ederek tahririni yaptılar (BA, TD, nr. 860). "İki saatlik arazi" adıyla anılan bu toprak şeridi Boğdan Voyvodalığı ile meselelere yol açtı. 1714'te Boğdanlılar'ın şikâyetleri dikkate alınmadıysa da 1716-1718 Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında mesele yeniden gündeme geldi. Yapılan tefişler sonucu Nogaylar'ın iki saatlik arazinin de dışına çıktıkları, beş altı saatlik yerde yerleşip çiftlikler, köyler kurdukları